

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС БЕЗСМЪРТНИЯТ

Превод от испански: Роза Хубеш, 2004

chitanka.info

Solomon saith: There is no new thing upon the earth. So that as Plato had an imagination, that ali knowledge was but remembrance; so Solomon giveth his sentence, that ali novelty is but oblivion.

Francis Bacon,
„Essays“, LVIII^[1]

В началото на юни 1929 година антикварят Йосиф Картафил от Смирна предложил в Лондон на принцеса Люсенж шестте тома на „Илиада“ в превод на Поуп^[2] (1715–1720) в джобен формат. Принцесата ги купила и по време на покупката разменила няколко думи с него. Той бил, каза ни тя, изхабен човек със землист цвят на кожата, със сиви очи и сива брада и със странно безлични черти. Боравел с лекота и същевременно невежо с няколко езика; за броени минути преминал от френски на английски, после на някаква тайнсвена смесица от шпаньолски и португалски — такъв какъвто говорят в Макао. През октомври принцесата чула от някакъв пътник от кораба „Зевс“, че Картафил починал по време на пътуването, когато се завръщал в Смирна, и че са го погребали на остров Иос. В последния том на „Илиадата“ тя намерила следния ръкопис.

Оригиналът е написан на английски и изобилства с латинизми. Преводът, който предлагаме, е буквален.

I

Доколкото си спомням, теглилата ми започнаха в една градина на Стовратната Тива по времето на император Диоклециан. Бях се сражавал (безславно) в последните египетски войни, бях трибун на легион, разквартируван в Беренике, на самия бряг на Червено море; треската и магиите бяха унищожили много от мъжете, които благородно мечтаеха да паднат в битка. Мавританците бяха победени; земите, завзети преди това от разбунтувалите се градове, бяха отдадени за вечни времена на плутоническите богове; победена, Александрия напразно умоляваше императора за мир; за по-малко от

година легионите успяха да победят, но аз лично едва зърнах лицето на Марс. Страдах, че не успях да се проявя, и може би това стана причина да се впусна да търся тайния Град на Безсмъртните, прекосявайки ужасни и незнайни пустини.

Както вече споменах, теглилата ми започнаха от една градина в Стовратната Тива. През онази нощ не мигнах, защото в сърцето ми бушуваше битка. Станах малко преди зори; робите ми още спяха, а луната приличаше по цвят на безбрежните пясъци. От изток се зададе отмалял и окървавен конник. На няколко крачки от мен той се строполи от коня. Запита ме на латински със слаб и трескав глас за името на реката, която мие зидовете на града. Отговорих му, че я наричат Египет и че се подхранва от дъждовете. Друга река търся аз, отвърна той печално. Тайната река, която избавя хората от смъртта. Тъмна кръв струеше от гърдите му. Каза ми, че негова родина е една планина отвъд Ганг; там се говорело, че ако човек стигнал до запада, там, където свършвал светът, щял да стигне до реката, чиито води давали безсмъртие. Прибави, че на отсрещния ѝ бряг се издигал Градът на Безсмъртните с безброй укрепления, амфитеатри и храмове. Умря, преди да се съмне, а аз реших да откроя този град и тази река. Разпитвани от палача, някои мавритански пленници потвърдиха разказа на пътника; един си спомни за Елисейските полета в края на земята, където животът на хората бил вечен; друг — за върховете, от които извира река Пактол, където живеели столетници. В Рим бях беседвал с философи, които смятаха, че да се продължи животът на човека, означава да се продължи агонията му и той да бъде заставен да умира много пъти. Не зная дали някога съм вярвал в Града на Безсмъртните — мисля, че в онзи момент ми стигаше задачата да го търся. Флавий, проконсул на Гетулия, ми даде двеста войници, за да изпълня начинанието си. Освен това се доверих на наемници, които твърдяха, че познават пътя, а после първи избягаха.

Случилото се по-нататък изопачи до неузнаваемост спомена за първите ни дни. Тръгнахме от Арсиное и навлязохме в знойната пустиня. Преминахме през страната на троглодитите, които се хранят със змии и не знаят да говорят; след това — през страната на гарамантите, които се хранят с лъвове и жените им са общи; през земята на авгилите, които почитат само Тартар. Прекосихме и други пустини, покрити с черен пясък, където може да се пътува само

нощем, защото през деня горещината е непоносима. Видях отдалеч планината, дала името на Океана — по склоновете ѝ расте млечката, която обезсилва отровите, по върховете на тази планина живеят сатириите — див, зверски народ, — отдадени на сладострастие. На всички ни се стори немислимо в тези пуцинаци, където земята е родила само чудовища, да се крие някакъв прочут град. Продължихме похода си, тъй като щеше да бъде позорно да се върнем с празни ръце. Някои смелчаци спяха, обърнали лице към луната — покоси ги треска; други пиха от щерните застояла вода, която ги докара до лудост и смърт. Тогава започнаха бягствата и малко по-късно — метежите. Не се поколебах да взема строги мерки. Постъпвах справедливо, но един центурион ме предупреди, че в желанието си да отмъстят за свой другар, наказан с разпъване на кръст, бунтовниците замислят убийството ми. Избягах от лагера с неколцината войници, които ми бяха останали верни. Загубих ги в пустинята сред пясъчните вихрушки и безкрайната нощ. Рани ме критска стрела. Няколко дни бродих, напразно търсейки вода, а може и да е бил един-единствен ден, който ми се е сторил безкраен поради слънцето, жаждата и страха от жадна смърт. Оставих коня си да ме води. На разсъмване далечината настръхна от пирамиди и кули. Сънувах ужасен сън — малък и съвсем ясен лабиринт със стомна вода в средата му; ръцете ми почти я докосвах, очите ми я виждаха, обаче извивките на лабиринта бяха толкова заплетени, толкова объркани, че осъзнах с безпределна яснота, че ще издъхна, преди да достигна стомната.

II

Когато най-сетне се отскубнах от този кошмар, намерих се захвърлен и с вързани ръце в някаква продълговата каменна ниша, не по-голяма от обикновен гроб, изсечена плитко в неравния и каменист склон на някаква планина. Стените на нишата бяха влажни, огладени по-скоро от времето, отколкото от човешка ръка. Усетих болезнено туптене в гърдите, усетих как ме изгаря жаждата. Понадигнах се и извиках със слаб глас. В полите на планината безшумно течеше нечиста река, задръстена от строителни отпадъци и пясък; на отсрещния бряг — и в това нямаше съмнение — (под залязващото или изгряващото слънце) блестеше Градът на Безсмъртните. Видях стени, арки, фронтисписи и форуми; градът се издигаше върху каменно

плато. Стотина неправилни ниши, подобни на моята, браздяха планината и долината. В пясъка имаше нещо като плитки кладенци; от тези малки дупки (и от нишите) се подаваха голи мъже със сивкава кожа, с неподстригани бради. Стори ми се, че ги познах; бяха от зверското племе на троглодитите, които мърсят бреговете на Персийския залив и Етиопските пещери; не бях изненадан от това, че не знаеха да говорят и се хранеха със змии.

Изгарящата жажда ме направи дързък. Прецених, че разстоянието до пясъка е около трийсет стъпки; със затворени очи и със завързани на гърба ръце се хвърлих надолу. Потопих окървавеното си лице в мътната вода. Пих като животно. Преди да потъна отново в съня и в кошмарите, необяснимо защо повторих една гръцка фраза: „Всички, живеещи мирно в Зелая и близо до Ида, бяха богати и пиеха черна вода от Езепа...“^[3]

Не знам колко дни и колко нощи съм прекарал така. Изтощен, не бях в състояние да намеря отново убежище в пещерата; проснат гол на незнайните пясъци, оставих слънцето и луната да се разпореждат със злостастната ми съдба. Троглодитите, наивни като деца в своето дивачество, не ми помогнаха нито да оживея, нито да умра. Напразно ги молах да ме убият. Един ден протрих в острието на кремък въжето, с което бях вързан. На следващия ден се надигнах и успях да изпрося или да открадна — аз, Марк Фламиний Руф, военен трибун на един от римските легиони — първото парче от презряното змийско месо.

Неудържимото ми желание да видя Безсмъртните, да се докосна до този град на свръхчовеци не ми даваше да затворя очи. Троглодитите, сякаш предугадили намеренията ми, също не спяха; в началото си помислих, че ме следят, по-късно — че са се заразили от безпокойството ми, така както става с кучетата. За да напусна това диво селище, избрах най-оживения час — късния следобед, когато почти всички се измъкват от пещерите и кладенците и гледат към залеза, без да го виждат. Помолих се на глас с членоразделна реч — не толкова, за да измоля божията милост, колкото да изплаша племето. Прекосих реката, задръстена от пясъчни наноси, и се отправих към Града. Двама-трима мъже ме последваха смутени. Както всички други от това племе те бяха дребни на ръст; будеха отвращение, а не страх. Наложих се да заобиколя някакви странни по форма котловини, които ми се сториха каменни кариери; объркан от големината на Града, бях

помислил, че се намирам съвсем близо. Едва към полунощ кракът ми стъпи на черната сянка — начупена от някакви идолопоклоннически фигури, — която хвърляха стените му върху жълтия пясък. Спря ме някакъв свещен ужас. Всичко ново и пустинята за човека са толкова отвратителни, че се зарадвах, като забелязах, че ме е последвал един от троглодитите. Затворих очи и зачаках (без да спя) да засияе денят.

Казах вече, че Градът беше построен върху каменно плато. Това плато, подобно на скалист отвесен морски бряг, не беше по-достъпно от стените. Напразно крачех неуморно; в черния фундамент не откривах и най-малка неправилност; навсякъде еднообразният зид сякаш не допускаше една-единствена врата. Дневният зной ме принуди да се скрия в една пещера; в дъното ѝ имаше кладенец, а в кладенеца — стълба, която се губеше в долния мрак. Спуснах се през хаос от порутени галерии, стигнах до обширна кръгла стая; очертанята ѝ едва-едва се открояваха в мрака. В това подземие имаше девет врати; осем от тях водеха към някакъв лабиринт, който измамно свършваше в същата стая; деветата (през друг лабиринт) водеше към втора кръгла стая, съвсем същата като първата. Не знам колко бяха общо стаите — нещастieto и тревогата ми ги умножиха. Тишината беше враждебна и почти свършена; в дълбоките каменни мрежи не се долавяше друг шум освен някакъв подземен вятър; не успях да откроя какво го поражда; сред цепнатините безшумно се губеха струйки ръждива вода. С ужас започнах да привиквам към този странен свят; стори ми се невероятно, че може да съществува нещо друго освен подземия с по девет врати, освен дълги разклоняващи се подземия. Не знам колко време съм вървял под земята; знам само, че в даден момент смесих в носталгията си онова ужасно селище на диваците и моя роден град, разположен сред лозя.

В края на един коридор непредвидена стена пресече пътя ми; огря ме далечна светлина. Вдигнах заслепени очи: горе, главозамайващо високо, видях късче небе — толкова синьо, че ми се стори пурпурно. Метални стъпала водеха нагоре по стената. Умората вече ме надвиваше, обаче продължавах да се изкачвам, като понякога спирах и ридаех, оглупял от щастие. Постепенно пред очите ми се откриваха капители и астрагали, триъгълни фронтони и сводове, непонятни гранитни и мраморни украси. Ето как ми бе отредено да

възляза от безизходния край на мрачни и преплетени лабиринти чак до сияйния град.

Оказах се на нещо като малко площадче, по-скоро вътрешен двор. Обграждаше го една-единствена сграда с неправилни форми и променлива височина; това разнородно здание бе украсено с различни куполи и колони. В този невероятен паметник най-много ме учуди старинността на направата му. Разбрах, че предшества човека, че предшества самата Земя. Тази очевидна древност (макар и по някакъв начин ужасяваща за очите) ми се стори дело на безсмъртни строители. Предпазливо в началото, сетне с безразличие и накрая — отчаян, бродих по стълбите и по каменните настилки на този загадъчен дворец. (По-късно установих, че стъпалата бяха различно широки и високи; и с това именно си обясних причината за голямата умора, която усетих.) *Този дворец е дело на боговете*, помислих си в началото. Обиколих необитаемите му помещения и се поправих: *Боговете, които са го изградили, вече са мъртви*. Забелязах особеностите му и казах: *Боговете, които са го изградили, са били луди*. Казах това, много добре си спомням, с необяснимо порицание, което бе почти угризение, пропито по-скоро с интелектуален ужас, отколкото с усещане за страх. Към впечатлението за дълбока древност се прибавиха и други: за безкрайност, за чудовищност, за пълно безсмислие. Бях прекосил един лабиринт, но сияйният Град на Безсмъртните ме изплаши и отврати. Лабиринтът е сграда, построена, за да обърка хората; архитектурата ѝ, щедра на симетрия, е подчинена на тази цел. В двореца, който не успях да изследвам докрай, архитектурата нямаше цел. Изобилстваха задънените коридори, недостижимо високите прозорци, великолепните врати, които водят към някаква килия или кладенец, невероятните обратни стълби със стъпала и перила, обърнати надолу. Други стълби, прикрепени странично към някой огромен зид, без да стигат доникъде, свършваха след два-три завоя в горния мрак на куполите. Не зная дали всички примери, които описах, са точни; сигурен съм обаче, че те населяваха кошмарите ми години наред, вече не зная дали една или друга черта отговаря на действителността или на призрачните форми, които причиниха лудостта на нощите ми. *Този град (мислех) е толкова ужасен, колкото самото му съществуване и неговата вечност. Макар и разположен насред тайна пустиня, той замърсява миналото и бъдещето и по някакъв начин опозорява звездите. Докато*

съществува, никой на света не ще бъде деен или щастлив. Не искам да го описвам; хаос от разнородни думи, тяло на тигър или на бик, в което гъмжи от чудовищно преплетени и отблъскващи се зъби, вътрешности и глави, могат (може би) да създадат приблизителна представа.

Не помня етапите на завръщането сред порутените и влажни подземия. Единственото, което зная, е, че не ме напускаше страхът да не би, като изляза от последния лабиринт, отново да попадна в гнусния Град на Безсмъртните. Друго не мога да си спомня. Тази забрава, сега непреодолима, е била може би доброволна; може би обстоятелствата около бягството ми са били толкова страшни, та някой ден, също забравен, да съм се закълел да ги забравя.

III

Тези, които са чели внимателно разказа за патилата ми, навярно ще си спомнят, че един мъж от племето ме беше последвал, така както куче би ме следвало, чак до начупената сянка на градската стена. Когато излязох от последното подземие, го намерих при входа на пещерата. Лежеше върху пясъка, чертаеше несръчно и после веднага заличаваше редица знаци, подобни на буквите в сънищата, които човек сякаш ей сега ще разчете, а после се сливат в едно. В началото предположих, че това е някаква варварска писменост; после се сетих, че е абсурдно същества, които не знаят да говорят, да са създали писменост. Освен това всеки знак се различаваше от другите, а това изключваше възможността да са символи. Мъжът ги чертаеше, разглеждаше ги и ги поправяше. Внезапно, сякаш отегчен от играта, той ги изтри с длан и с подлакътницата си. Погледна ме така, сякаш ме виждаше за първи път. И въпреки всичко толкова голямо беше облекчението, което почувствах (или толкова голяма и ужасна бе самотата ми), че допуснах следната мисъл: този първобитен троглодит, който ме гледа проснат при входа на пещерата, чака именно мен! Слънцето нажежаваше равнината; когато под блясъка на първите звезди тръгнахме обратно към селището, пясъкът пареше стъпалата ни. Троглодитът вървеше пред мен. През тази нощ реших да го науча да разбира, а може би и да повтаря някои думи. Кучето и конят (разсъдих) са способни на първото, много птици, като например славея на Цезарите, на второто. Колкото и недоразвит да е умът на един човек, все ще е по-висш от ума на неразумните същества.

Покорството и нищетата на троглодита ми напомниха за Аргос, старото умиращо куче от „Одисея“, затова го нарекох Аргос и се опитах да го науча да отговаря на това име. Не успях и всеки следващ опит завършваше с нов провал. Напразно опитвах да бъда властен, строг и упорит. Неподвижен, със застинал поглед, той сякаш изобщо не чуваше звуковете, които се опитвах да му внуша. Стоеше само на няколко крачки от мен, а сякаш се намиреше много далеч. Проснат на пясъка като малък и порутен сфинкс от лава, той оставяше да се въртят над него небесата от здрача на деня до този на нощта. Реших, че не е възможно да не се е досетил какво е намерението ми. Спомних си, че етиопците вярват, че маймуните съвсем съзнателно не говорят, за да не ги карат да работят; отдадох мълчанието на Аргос на недоверчивост или на страх. От това предположение минах на друго, още по-своеобразно. Помислих си, че Аргос и аз принадлежим на различни светове, помислих си, че възприятията ни са еднакви, но Аргос ги съчетава по различен начин и на тяхна основа предначертава други цели; помислих си, че може би за него няма цели, а само някаква главозамайващо бърза и непрестанна игра от съвсем краткотрайни впечатления. Помислих си за някакъв свят без памет, без време; представих си възможността да съществува език без съществителни имена, език от безлични глаголи или несклоняеми епитети.

Така отмираха дните, а с тях и годините, но една сутрин се случи нещо, подобно на щастие. Заваля дъжд, бавен и могъщ. В пустинята нощите могат да бъдат хладни, но през онази нощ беше горещо като в пещ. Сънувах, че една река в Тесалия (във водите ѝ бях върнал обратно една златна рибка) идваше да ме избави; чувах я как приижда през червения пясък и черните камъни; свежият въздух и силният шум на дъжда ме събудиха. Изтичах гол, за да ме намокри. Нощта преваляше; под жълтите облаци племето, изпаднало в екстаз, не по-малко щастливо от мен, също се подлагаше на живителните струи. Троглодитите приличаха на корибанти^[4], обладани от божеството. Аргос — с поглед, вперен в небето — стенеше от щастие; силни струи вода се стичаха по лицето му; не само вода (по-късно узнах това), но и сълзи; Аргос, крещях аз, Аргос!

Тогава с кротко възхищение, сякаш откриваше нещо загубено и отдавна забравено, той промълви думите: *Аргос, кучето Одисеево.*

Сетне продължи, пак без да ме погледне: *Кучето, което лежи върху купища тор.*

Приемаме с лекота действителността навярно защото подсъзнателно разбираме, че нищо не е действително. Попитах го какво знае за „Одисеята“. Гръцкият го затрудняваше, наложи се да повторя въпроса.

Много малко — каза той. — По-малко и от най-нещастния рапсод. Навярно са изминали вече хиляда и сто години, откакто я съчиних.

IV

Всичко ми стана ясно в този ден. Троглодитите бяха Безсмъртните; рекичката, която влачеше пясъци, беше Реката, която търсеше конникът. Колкото до Града, чиято слава се носеше чак до Ганг, Безсмъртните го бяха разрушили преди около девет века. С отломките му бяха издигнали на същото място безумния град, който бях обходил — нещо като пародия или обратен образ, храм на неразумните богове, които управляват света и за които не знаем нищо друго освен това, че не приличат на човека. Този градеж беше последният символ, който Безсмъртните бяха склонили да създадат; той бележеше етап, в който, след като са преценили, че всяко начинание е безполезно, те са решили да живеят в света на мислите, в чистото умозрение. Издигнали са градежа си, забравили са го и са отишли да живеят в пещерите. Вгълбени в мисли, те почти не са възприемали физическия свят.

Омир ми разказа всичко това така, сякаш говореше с дете. Разказа ми и за старостта си, за последното пътуване, което е предприел, воден — също както Одисей — от желанието да отиде при хората, които не знаят какво е море, които ядат месото неподправено със сол и дори не подозират какво е гребло. Живял едно столетие в Града на Безсмъртните, а когато го съборили, той именно им препоръчал да построят другия град. Това не бива да ни изненадва; известно е, че след като е възпял Троянската война, е възпял и войната на жабите и мишките. Бил е като бог, който е създал Вселената, а после и хаоса.

Да бъдеш безсмъртен, е безсмислено; всички създания освен човека са безсмъртни, тъй като не знаят нищо за смъртта;

божественото, ужасното, непонятното е да знаеш, че си безсмъртен. Забелязал съм, че въпреки различията в религиите това убеждение е извънредно рядко. Израилтяни, християни и мюсюлмани изповядват безсмъртието, но преклонението им пред земното съществуване показва, че вярват единствено в него, тъй като всички останали безброй съществувания са предназначени да възнаграждават или да наказват земния живот. По-рационален ми се струва кръговратът в някои индостански религии, който няма начало, нито край, всеки живот е последица от предишния и поражда следващия, обаче никой от тях не предопределя всички останали, взети в тяхната цялост. Поучена от опита на вековете, държавата на Безсмъртните била постигнала съвършенството на търпимостта и почти това на презрението. Безсмъртните са знаели, че в един безкраен срок от време на всеки човек се случва всичко. Поради своите минали или бъдещи добродетели всеки човек е достоен да извърши всякакво добро дело, но е способен да извърши и всякакво предателство поради безчестията си в миналото или в бъдещето.

Тъй както в хазартните игри четните и нечетните числа се стремят да се уравнишат, така и изобретателността и глупостта взаимно се унищожават и се коригират, може би недодяланата поема за Сид^[5] е само противовес на един-единствен епитет от „Еклоги“ или на някоя сентенция на Хераклит. И най-беглата мисъл е подчинена на невидим замисъл и може да увенчае или да положи начало на някаква тайна форма. Знаем за хора, които са създавали съзнателно зло, за да настъпи в бъдещите векове добро или пък защото вече е имало добро в миналите векове... Ако гледаме на този въпрос така, всички наши действия са правилни, но също и безучастни. Не съществуват морални или интелектуални добродетели. Омир е съчинил „Одисеята“; ако приемем безкраен срок от време с безкраен брой обстоятелства или промени, не е възможно тя да не бъде съчинена поне веднъж. Никой не е някой си и всички хора заедно са един-единствен безсмъртен човек. Досуц както Корнелий Агрипа и аз съм бог, герой, философ, демон, аз съм вселена, а това е един досаден начин да кажа, че аз не съм.

Схващането, че светът е система от точни компенсации, е повлияло силно на Безсмъртните. На първо място то ги е направило неуязвими по отношение на милосърдието. Вече споменах за старите каменоломни, които прорязваха равнината на отсрещния бряг; един от

Безсмъртните падна в най-дълбокото — не можеше да се нарани, нито да умре, но го измъчваше жаждата. Изминаха седемдесет години преди да му хвърлят въже. За тях не бе от значение собствената им съдба. Тялото им беше като покорно домашно животно, достатъчни му бяха всекимесечната милостиня от няколко часа сън, малко вода и късче презряно месо. Но нека никой не ни принизява до аскети. Няма по-сложно удоволствие от мисленето и на него се отдавахме. Понякога някакъв изключителен стимул ни възвръщаше към действителния свят. Например през онази сутрин древната, първична наслада от дъжда. Но тези прекъсвания се случваха съвсем рядко; всички Безсмъртни бяха способни да спазват съвършен покой; спомням си едного, когото никога не видях изправен; някаква птица беше свила гнездо на гърдите му.

Между неизбежните изводи на учението, според което всяко нещо се уравновесява от друго, има един, който, макар и да не е от голямо теоретично значение, бе точно този, който ни подтикна в началото или в края на десети век да се пръснем из цялата земя. Този извод гласи: *Съществува река, чиито води даряват безсмъртие, следователно някъде има друга река, чиито води го обезсилват.* Реките не са безбройни, ако един безсмъртен пътешественик обиколи целия свят, един ден ще е пил от всички реки.

Поставихме си за цел да открием тази река.

Смъртта (или загатването за нея) прави хората ценни и патетични. Те — хората — предизвикват съчувствие поради обстоятелството, че са само временни явления; всяко тяхно действие може да бъде последно; всеки човешки образ може да се разсее и да изчезне както образите в сън. Всичко при смъртните има стойност на необратимо и съдбовно. При Безсмъртните обаче всяко действие (и всяка мисъл) е отзвук на други, които в миналото са го предшествовали без видимо начало или са точно предзнаменование за други действия, които в бъдеще ще го повтарят до умопомрачение. Няма нищо, което да не е сякаш загубено сред неуморни огледала. Нищо не може да се случи само веднъж, нищо не е ценно поради своята невъзвратимост. Елегичното, сериозното, тържественото не важат за Безсмъртните. Омир и аз се разделихме пред вратите на Танжер — струва ми се, че дори не се сбогувахме.

Пребродих други царства, други империи. През есента на 1066 година се сражавах на Стамфордския мост, вече не помня дали във войските на Харалд, който скоро след това намери там смъртта си, или сред воините на онзи злощастен Харалд Хардрада, който завоюва шест или малко повече стъпки английска земя. През седми век от хиджра^[6] в предградието Булак преписах с равен краснопис — на език, който съм забравил, и с азбука, която не зная — седемте пътешествия на Синдбад Мореплавателя и историята на Бронзовия град. В двора на затвора в Самарканд дълго играх шах. В Биканер, също и в Бохемия, се занимавах с астрология. През 1638 година бях в Коложвар, после в Лайпциг. През 1714 година в Абърдийн се записах за шестте тома на „Илиадата“ на Поуп. Знам, че ги препрочитах с наслада. През 1729 година спорих за произхода на тази поема с един преподавател по реторика, който, доколкото си спомням, се наричаше Джанбатиста; неговите доводи ми се сториха неопровержими. На 4 октомври 1921 година корабът „Патна“, с който пътувах за Бомбай, бе принуден да пусне котва в едно пристанище на брега на Еритрея^[7]. Слязох, спомних си други утрини, в далечни времена, също на брега на Червено море, когато бях римски трибун и треската, магиите и бездействието унищожаваша войниците. Край града видях пълноводен извор с чиста вода. Опитах я по навик. Когато се катерех по брега, едно трънливо дърво одраска opakото на дланта ми. Необичайната болка ми се стори много силна. Невярващ, онемял и щастлив, наблюдавах как бавно се образува ценната капка кръв. Отново съм смъртен, повтарях си, отново приличам на всички хора. Тази нощ спях до зори.

... Прегледах след година тези страници. Убеден съм, че отговарят на истината, но в първите глави и дори в някои откъси на останалите, струва ми се, долавям нещо невярно. Дължи се може би на злоупотребата с някои обстоятелствени подробности — средство, което научих от поетите и което заразява всичко с лъжовност, тъй като тези подробности могат наистина да изобилстват във фактите, но не и в спомена за тях... Мисля обаче, че открих и по-дълбока причина. Ще пиша за нея; нищо, че ще ме вземат за фантазьор.

Историята, която описах, изглежда недействителна, защото в нея се преплитат събития, случили се на двама души. В първата глава конникът иска да узнае името на реката, която мие стените на Тива;

Фламиний Руф, който по-рано бе нарекъл града Стюратната Тива, твърди, че реката се нарича Египет; никой от тези изрази не е присъщ на него, а е присъщ на Омир, който изрично споменава в „Илиада“ за Стюратната Тива, а пък в „Одисея“ чрез устата на Протей и Одисеи неизменно казва Египет вместо Нил. Във втората глава, пиейки от водите на безсмъртната река, римлянинът произнася няколко думи на гръцки език: това са думи на Омир и могат да се намерят в края на прословутото изброяване на корабите. След това в главозамайващия дворец той споменава за „необяснимо порицание, което бе почти угризение“; това са думи на Омир, който бе предвидил този ужас. Тези нередности ме разтревожиха; други пък, от естетическо естество, ми помогнаха да открия истината. Последната глава ги включва; там пише, че съм се сражавал на Стамфордския мост, че в Булак съм транскрибирал пътешествията на Синдбад Мореплавателя и че в Абърдийн съм се записал за „Илиадата“ на Поуп. Чете се *inter alia*^[8], че: „В Биканер, а също и в Бохемия се занимавах с астрология“. Никое от тези твърдения не е невярно; знаменателно е, че въобще съм изтъкнал тези факти. Първото от всички тях сякаш подхожда на воин, но после става ясно, че разказвачът набляга не на военното, а на човешката съдба. Следващите свидетелства са по-любопитни. Една неясна и проста причина ме накара да ги отбележа; направих го, защото знаех, че са патетични. Изречени от римлянина Фламиний Руф, те не са патетични. Патетични са, когато ги казва Омир; странно е той да преписва в XIII век приключенията на Синдбад, на един втори Одисеи, и да открие векове по-късно в някакво северно царство и на варварски език това, което е казано в неговата „Илиада“. Що се отнася до изречението, в което се споменава Биканер, очевидно е, че то е дело на някой писател, жадуващ (както авторът на изброяването на корабите) да реди благозвучни слова^[9].

Когато приближава края, от спомена не остават образи, а само думи. Не е странно, че времето е смесило ония, които някога са ме представляли, с тези, които са били символи на съдбата на човека, придружавал ме толкова много векове. Бил съм Омир, скоро ще бъда Никой както Одисеи; и скоро ще бъда всички — ще бъда мъртъв.

Послепис от 1950 година. Сред коментарите, които предизвика горната публикация, най-любопитният, макар и не най-вежливият, е озаглавен иносказателно „A coat of many colours“^[10] (Манчестър, 1948)

и е дело на неуморното перо на доктор Наум Кордоверо. Възлиза на около стотина страници. Говори за гръцки центони, за центони от периода след Римската империя, за Бен Джонсън, който окачествявал съвременниците си с цитати от Сенека, за „Virgilius evangelizans“^[11] на Александър Рос, за художествените похвати на Джордж Мур и Елиът и накрая за „разказа, приписван на антикваря Йосиф Картафил“. В първата глава авторът на коментара посочва, че има кратки заимствания от Плиний („Historia naturalis“^[12], V, 8); във втората — от Томас де Куинси („Writings“, III, 439); в третата — от едно писмо на Декарт, адресирано до посланика Пиер Шаню; в четвъртата — от Бърнард Шоу („Back to Methuselah“^[13], V.). Поради тези плагиатства или кражби той заключава, че целият документ е апокрифен.

Според мен този извод е неприемлив. *Когато приближава края*, пише Картафил, *от образа вече не остават спомени, остават само думи*. Думи, думи неуместни и осакатени, думи на други хора — това е била жалката милостиня, която са му оставили часовете и вековете.

[1] „Няма нищо ново под слънцето, казва Соломон. И както Платон си е представял, че всяко знание е само спомен, така и Соломон изказва мисълта, че всичко ново е само ново, което е било забравено“ (англ.), Франсис Бейкън. *Опити*. LVIII, превод Руси Русев — бел.прев. ↑

[2] Александър Поуп (1688–1744) — английски поет, превел „Илиада“ и „Одисея“ (1725–1726), поправяйки „грубостта“ на Омир от позицията на нормативния „добър вкус“ — бел.прев. ↑

[3] Превод Александър Милев и Блага Димитрова — бел.прев. ↑

[4] Жреци на Кибела — бел.прев. ↑

[5] „Песен за моя Сид“ — староиспански героичен епос; еклога — жанрова форма в буколическата поезия по едноименното произведение на Вергилий; Хераклит (ок. 544–481) — древногръцки философ — бел.прев. ↑

[6] Началото на мюсюлманското летоброене (622 г.) — бел.прев. ↑

[7] В ръкописа има нещо зачеркнато; може би името на пристанището е било изтрито — бел.авт. ↑

[8] Между другото (лат.) — бел.прев. ↑

[9] Ернесто Сабато предполага, че Джанбатиста, с когото антикварят Картафил е обсъждал създаването на „Илиада“, е Джанбатиста Вико; този италианец твърдял, че Омир е символичен персонаж подобно на Плутон или Ахил — бел.авт. ↑

[10] „Многоцветно палто“ (англ.) — бел.прев. ↑

[11] „Вергилий, евангелски пророк“ (лат.) — бел.прев. ↑

[12] „Естествена история“ (лат.) — бел.прев. ↑

[13] „Назад към Матусал“ (англ.) — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.